

University of Groningen

Statiese en dynamiese denkwijzen in pathologie en biologie

Huisman, Rinco Gerrit Johan Pieter

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version

Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:

1924

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Huisman, R. G. J. P. (1924). *Statiese en dynamiese denkwijzen in pathologie en biologie*. De Waal.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

HOOFDSTUK IX.

OVEREENKOMSTEN EN CONCLUSIES.

In de inleiding is gesproken over een tegenstelling in karakteraanleg, die het wezen zou zijn van de tegenstelling der theorieën. Als typen daarvoor zijn HERAKLEITOS en PARMENIDES genomen en in het voorafgaande heb ik telkens aangegeven welke theorie de uiting was van het ene geestestype, en welke die van het andere.

Een bevestiging van ons vermoeden zou te verkrijgen zijn, als een diepere overeenkomst vastgesteld kon worden, nl. of het wel voorkomt, dat een denker op gelijke wijze reageert op de verschillende problemen, dus met theorieën, die telkens doen denken aan hetzelfde prototype, hetzij PARMENIDES, hetzij HERACLITUS, of hij dus altijd staties of dynamies denkt. Enkele van deze overeenkomsten werden reeds terloops genoemd. Zo werd opgemerkt, dat THOMAS WILLIS, humoraal-patholoog, onmiskenbaar sporen van vitalistische elementen vertoont en dat de iatrophysici, behalve solidairpathologen tevens mechanisten zijn. Thans kunnen we wel meer van deze verschijnselen aanwijzen.

In de 18^e eeuw treffen we aan:

JOHN HUNTER.

Hij is humoraal-patholoog, vitalist en aanhanger der epigenesis. Alle epigenesis-aanhangers der 18^e eeuw zijn vitalisten, zo o. a.

C. FR. WOLFF en BLUMENBACH.

Van de andere kant valt op te merken, dat alle 18^e eeuwse evolutionisten ook mechanist zijn, zo bv. BONNET en HALLER.

RUDOLF VIRCHOW, die we solidair-patholoog noemden, is mechanist, niettegenstaande zijn „vitale” bewegingen der atomen, die hij in organismen wil aannemen ¹⁾. Het spreekt vanzelf, dat dit slechts een bijzonder soort van mechanismus is. ²⁾

Onze aandacht op latere biologen vestigend rekenen we tot de zijde van Heraclitus o.a.

HERBERT SPENCER (zie ook Hoofdstuk V).

Hij is epigeneticus. Zijn filosofie beweegt zich in Heraclitese banen. Vitalist is hij niet, want hij neemt aan, dat het leven eens op aarde uit de anorganiese natuur ontstaan is ³⁾.

O. NÄGELI ⁴⁾

de botanicus, is epigeneticus, Lamarckist. Hij noemt zich mechanist, volgens HARTMANN echter ten onrechte. Deze wijst op uitspraken als: de natuurwetenschappen weten van de aard van de innerlike oorzaken niets. De redenen van veranderingen bij levende wezens zijn raadselachtig, en op andere. Ik zou dus wel durven beweren, dat bij Nägeli een neiging bestaat om in vitalistische richting te denken.

EDUARD VAN HARTMANN ⁵⁾ ⁶⁾.

is vitalist, epigeneticus, Lamarckist.

OSCAR HERTWIG ⁷⁾ ⁸⁾ ⁹⁾.

Hij is aanhanger van de moderne epigenesis. Wat het vitalisme betreft, daarover laat hij zich steeds zeer voorzichtigt uit. Hij verwijt zelfs aan de vitalisten, dat zij eenzijdig zijn, maar toch legt hij voortdurend de nadruk op de autonomie van het leven; hij noemt met zorg de verschillen tussen organismen en machines op.

Ergens zegt hij, dat het geheel de delen bepaalt en

¹⁾ Alter u. neuer Vitalismus (Archiv. f. Pathologie. Bd. 9, pag. 1—55, 1856.)

niet omgekeerd 10). Dergelijke wendingen wijzen toch wel heel sterk in de richting van het vitalisme.

Verder is HERTWIG een tegenstander van het Darwinisme en min of meer Lamarckist.

O. HAMANN, GUSTAV WOLFF (bekend om zijn experimenten over regeneratie der lens uit irisweefsel bij Triton), JOH. REINKE, zoöloog in Kiel, FRIEDRICH REINKE, G. VON UEXKÜLL en de fysioloog G. BUNGE zijn vitalisten en neo-epigenetici 11).

HANS DRIESCH bespraken we reeds uitvoerig (hoofdstuk VII) en zagen, dat hij vitalist en epigeneticus is en op filosofies gebied zich bij Heraclitus aansluit.

HENRI BERGSON, ook al behandeld, is vitalist en wat zijn filosofie betreft aan Heraclitus verwant.

Aan de andere zijde treffen we aan o.a.

TH. EIMER en KASSOWITZ

die mechanist en neo-evolutionist zijn 11).

H. G. ZIEGLER 11), WEISMANN 12), ROUX 13), OTTO ZUR STRASZEN 14), ERNST LAQUEUR 15).

Dezen zijn allen mechanist, neo-evolutionist en Darwinist.

Het spreekt van zelf, dat deze lijst niet volledig is. Ik heb ook niet bedoeld hiermede een bewijs te leveren, maar meer een illustratie van de regel, aan het begin van dit hoofdstuk geformuleerd. Er is echter naar mijn mening wel enige grond daarvoor aanwezig, ik ben overtuigd, dat hetgeen ik gevonden heb bij bovengenoemde geleerden, meer is dan een eenvoudige coincidentie.

Door deze studie zou dan enigermate psychologies verklaard zijn, wat de oorzaak kan zijn, dat iemand voorkeur heeft voor een bepaalde, sterk geprononceerde theoretiese richting.

Natuurlijk blijven daarnaast allerlei andere mogelijkheden over.

Mode bestaat ook op wetenschappelijk gebied en de invloed van de meester sleept zijn school mede. Zo is het duidelijk, dat in een bepaalde tijd een bepaalde richting

min of meer overheerst. Vrijwel iedereen is dan aanhanger, ook diegenen, die het misschien niet krachtens hun aanleg zijn; zij zouden tot een andere opvatting komen, als zij geheel zelfstandig over de problemen nadachten.

Hierdoor komen ook onzuiverheden in de oorspronkelijke theorieën tot stand, door epigonen daarin aangebracht. Ook hier is de natuur sterker dan de leer, en het resultaat is een soort verzoening van de tegenstelling tussen de theorie, die eigenlijk vreemd is aan het karakter van de latere geleerde, en zijn aanleg.

Zo verklaar ik ook gevallen, waarin de door mij opgestelde regel niet doorgaat, bijv. als iemand mechanist zou zijn en toch epigeneticus, enz.

Over de eigenlijke eclectici behoeven we in dit verband niet te spreken, de ekleksis schijnt mij toe een andere geestesverhouding te zijn dan een van beide, die ons hier bezig houdt, n.l. van mensen, die geheel onzelfstandig, in een zekere periode zonder consequent te denken al datgene samen rapen, wat zonder al te veel innerlijke tegenstrijdigheid naast elkaar gezet kan worden.

Al deze factoren echter zijn oorzaak, dat een streng bewijs van onze „regel” niet kan geleverd worden. Het heeft daarom ook geen grote betekenis om zoveel mogelijk geleerden na te gaan; cijfers hebben hier geen waarde.

Daarop moet ik de nadruk leggen: het is een vermoeden, dat min of meer gegrond is; daarbij moet het ook blijven.

Is nu eenmaal de aandacht gevestigd op ons verschil in karakter, dan valt het niet moeilijk hier en daar nog enige vertegenwoordigers van een van beide denkrichtingen te vinden.

Zo staan in embryologie en algemene pathologie twee opvattingen tegenover elkaar. Volgens de ene zijn de cellen, zoals ze in het volwassen organisme aanwezig zijn, streng specifiek en kunnen ze niet overgaan in een

celsoort van een andere histologische groep: de leer van de „specificiteit” der weefselcellen.

Volgens anderen kunnen ze wel hun histologies karakter veranderen, dat is de leer der „metaplasie”.

In de eerste theorie herkennen we PARMENIDES, in de laatste HERAKLEITOS. Gaarne had ik hieraan een afzonderlik hoofdstuk gewijd, maar het materiaal bleek niet uitgebreid genoeg om daarmee veel verder te komen. Ik moet dus tot mijn spijt volstaan met de eenvoudige vermelding. Enige litteratuur vindt men in de opgave achterin 16). Even wil ik nog aanstippen, dat onder degenen, die metaplasie aannemen, ook behoren OSCAR HERWIG en GUSTAV WOLFF, zij verloochoenen hun dynamiese natuur niet. Dit komt dus met onze regel overeen.

Vanouds is veel strijd gevoerd over de kwestie of het individu bij de geboorte potentieel alle karaktereigenschappen bezit, die hem later zullen kenmerken, dan wel of deze eigenschappen hem door opvoeding, omgeving, voorbeeld, ervaring, enz. worden bijgebracht, of dus de mens is bij de geboorte een „tabula rasa”, zoals LOCKE en ROUSSEAU ¹⁾ verkondigden.

De tabula rasa doet denken aan epigenesis, dus aan HERACLITUS, de tegenpartij meer aan praeformatie, dus aan PARMENIDES.

Ook uit de wetenschap, die iemand het meest aantrekt, kunnen wij conclusies aangaande zijn denkwijze maken. De anatomen zullen over 't algemeen meer tot het Parmenidestype, de fysiologen meer tot het Heraclitustype behoren. Immers: de anatomie is de wetenschap van het blijvende, de fysiologie die van het veranderlike ²⁾.

Hierbij herinner ik eraan, dat in de Renaissance-tijd het

¹⁾ Bekend is zijn gezegde: *l'homme est né bon, mais la société le déprave.*

²⁾ Schijnbaar in tegenspraak is hiermede, dat de tegenwoordige fysiologen veelal mechanisties aangelegd zijn. Zij bepalen zich evenwel tot fysica en chemie van het organisme.

juist anatomen waren, die de meer humoraalpathologische, Galenistische dogmata ten val brachten (Zie hoofdstuk II).

Onder de medici zijn er laboratoriumpathologen, die in de reageerbuis en uit de curve de patient of nog liever „de ziekte” beoordelen en de clinici, die de waarneming aan het ziekbed het hoogst schatten. Wie herkent niet in de eersten de Parmenides-denkwijze, die in een vaste formule datgene willen vastleggen, wat de anderen beschouwen als het niet tastbare, immer veranderlike, eigenlijk niet in systemen te bepalen, en daarmee hun verwantschap met Heraclitus aantonen?

Ook onder de geschiedvorsers treft men twee soorten aan. De enen zoeken vaste wetten in de geschiedenis, voor hen geldt de spreuk „Er is niets nieuws onder de zon.” De anderen worden juist door het altijd wisselende in de historie aangetrokken, voor hen is het altijd weer anders. De laatsten zullen meer gevormd zijn als HERACLITUS, de eersten als PARMENIDES.

Zo zouden wellicht meer voorbeelden bijeen te brengen zijn van de twee denktypen.

Op de vraag tenslotte, welke van de beide vermelde, fundamenteel verschillende denkwijzen de „ware” is, moet ik het antwoord schuldig blijven. Ik schreef reeds, dat de stellingen van PARMENIDES de laatste consequenties zijn van onze denkorganisatie. Men vergelijk hiermede, wat BERGSON over het intellect zegt. Of wij nu het recht hebben om de eisen door ons intellect gesteld, door te drijven in de werkelijkheid, of deze zich daartoe leent, dat is een probleem, dat moeilijk op te lossen is. Zegt men: ja, dan wordt de ervaring eigenlijk ontkend.

De eeuwige wisseling, die wij waarnemen, buiten ons en in ons, kan dan geen recht van bestaan hebben, onafhankelijk van ons. Het behoeft echter geen betoog, dat wij dan eigenlijk geen weg weten met die veranderlikheid, zij is dan in geen enkel opzicht verklaard.

Accepteert en poneert men daarentegen de „verande-

ring", dan komt men onmiddelijk in open conflict met het denken, aan een *verklaring* der verschijnselen behoeft niet meer te worden gedacht, wetenschap kan niets anders zijn dan feiten verzamelen. Men komt tot concepties als die van BERGSON, die aan het intellect slechts een secundaire betekenis toekennen. Want men is dan met het intellect verlegen.

Op deze weg echter komt men bij dieper doordenken in het scepticisme terecht. Het waarheidsbegrip komt hier in 't gedrang; immers, als het intellect niet meer doet dan een waarheid om te kunnen handelen produceeren — dus pragmaties werkt — dan kunnen wij de waarheid zelve nooit benaderen. Waarheid is onbereikbaar, m. a. w. het scepticisme.

Met deze uitweiding overschrijd ik intussen mijn onderwerp. Daarom kan ik op deze vraagstukken, hoe aantrekkelijk dit ook schijnt, niet nader ingaan.
